

Олена Кульбабська

«ПРОМІНЧИК РОЗКОШІ ЛЮДСЬКОГО СПІЛКУВАННЯ»: ЦІННИЙ ПОДАРУНОК У 100-ЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА ВІД ПРОФЕСОРА МИКОЛИ СТЕПАНЕНКА

Рецензія на книгу: *Листи до Олесея Гончара : у 2 кн. / упоряд., передм., прим., комент. Миколи Степаненка. – К. : Сакцент Плюс, 2016. – Кн. 1 : 1946–1982. – 736 с.; Кн. 2 : 1983–1995. – 736 с.*

Олесь Гончар уміє в океані рідної мови знайти таке слово, яке несе в собі код нації, і засвітити його перед народом, піднести як знамено, розгорнути, як епоху, вмістити в ньому ступі, ясні зорі і тихі води України.

Ярема Голя

«В епістолярію, як у фокусі, віддзеркалюється вся система буття, саме життя в усіх реальних і оміряних вимірах, у всьому об'єктивно-суб'єктивному багатогранні». Це вислів із передмови, що відкриває двокнижжя «Листи до Олесея Гончара», яке спорядив у світ доктор філологічних наук, професор Микола Іванович Степаненко. Його краєзнавчі, літературознавчі й мовознавчі праці «Публіцистична спадщина Олесея Гончара (мовні, навколомовні й деякі інші проблеми)» (2008), «Духовний посил Олесея Гончара (за матеріалами „Щоденників” письменника)» (2009), «Літературний простір „Щоденників” Олесея Гончара» (2010), «Світ в оцінці Олесея Гончара: аксіосфера щоденникового дискурсу письменника» (2012), «Олесеєві Гончару – 95» (довідник у співавтор., 2014) – лінгвосинергетичне осмислення літературно-публіцистичної спадщини та філологічної концепції Олесея Терентійовича, виформуваної в різні творчі періоди.

Ці монографії, а також понад 90 статей у найавторитетніших виданнях – такий потужний науковий набуток про автора «Собору» в науково-дослідницькому активі Миколи Степаненка. Та, мабуть, найбільшою заслугою професора є те, що його працю високо поцінує дружина Олесея Гончара – В. Д. Гончар, із якою Микола Іванович підтримує тісні й дружні

зв'язки. Надзвичайно чуттєвим є передне слово Валентини Данилівни до «Літературного простору „Щоденників” Олесея Гончара»: «Одним із великих прихильників Олесея Терентійовича є учений-філолог Микола Степаненко. Я повірила Миколі Івановичу, розповіла йому багато такого, чого не могла довірити іншим, і побачила розуміння і щирий відгук: він відчув Гончарові болі, радості, мрії»; «...Миколі Івановичу вдалося аж ніби воскресити незабутню для мене постать – з усіма достоїнствами, із душевним ліризмом, із надмірною категоричністю, з вибуховістю, із сократівським спокоем». Ця щиросердна оцінка Валентини Гончар, без сумніву, і надихає, і спонукає вченого до скрупульозного опрацювання й систематизації переданого в його надійні руки життєво-творчого набутку видатного письменника.

Нині маємо радісну нагоду привітати Миколу Степаненка з виходом у читацький світ ще однієї потужної наукової праці – *Листи до Олесея Гончара : у 2 кн. (Кн. 1 : 1946–1982. – К. : Сакцент Плюс, 2016. – 736 с.; Кн. 2 : 1983–1995. – К. : Сакцент Плюс, 2016. – 736 с.)*, упорядкування, передмову, примітки, коментарі й іменний покажчик до якої він підготував (а це 504 сторінки тексту – окрема книга-енциклопедія!). Із цим безцінним скарбом, що зберігається в родинному архіві Олесея Терентійовича, теж

люб'язно поділилася Валентина Гончар, пам'ять якої береже багато того, що вже починає відходити в небуття. Анонсоване видання інформативно доповнює книгу «Листи» із 12-томного видання творів Олеся Гончара, до якої увійшов епістолярій самого письменника за 63-річний період: здебільшого це його

У вступному слові «Письменницький епістолярій – „життя у всіх вимірах – від болочої сльози матері і до всього суцього на планеті Земля...”» М. І. Степаненко констатує: «Воно (листування. – О. К.), як і письмо, з-посеред тих феноменів, які підкрюкують простір і час, точно й повно документують світ» (кн. 1, с. 5). У

офіційне листування як очільника Спілки письменників України, державного та громадського діяча (упоряд. Яків Оксютя, журналіст, друг і земляк Олеся Терентійовича).

«Листи до Олеся Гончара» за редакцією Миколи Степаненка охоплюють **895 епістол** (513 – увійшли до першої, 382 – до другої книги). Цінними для осягнення не лише творчості письменника, а й усього літературного процесу другої половини ХХ ст. із розмаїттям його внутрішніх суперечностей, є примітки й коментарі до кожної з книг, що їх підготував проф. Степаненко. Цей метатекст охоплює **836 дописів** упорядника в частині 1 та **634** – у частині 2, що є своєрідним калейдоскопом особистостей, історій, подій, програм різних урочистостей того часу, оцінок, привітань, звернень і віршів, адресованих письменнику, бібліографічних довідок та роз'яснень до них. Іменний покажчик до обох частин містить **2024 персоналії** (!). Отож це довершене обрамлення епістолярію О. Гончара, своєрідна «дорожня карта» для читача.

цьому аспекті велику цінність мають листи, автори яких – «творчі люди, активні учасники, а не свідки віддала всього, що довкруги них відбувається, провісники майбутнього, шанувальники минулого» (там само, с. 6). Отож в адресованому дослідникам, журналістам і широкому колу шанувальників українського слова та культури двокнижжі, до якого увійшли подані за автографами в хронологічному порядку листи до О. Т. Гончара – «праведника нації» (Ю. Мушкетик), «художника світла» (М. Бажан), уяскравлено епістолярну панораму, представлену знаними в письменницько-журналістсько-мистецьких колах особистостями (Микола Бажан, Остап Вишня, Андрій Головка, Андрій Малишко, Петро Панч, Максим Рильський, Павло Тичина, Юрій Яновський та ін.). Але не меншу значущість мають і дописи адресантів із простих робітників, колгоспників, студентів і учнів, які листовно зверталися до Олеся Гончара з усіх куточків України. Принагідно зауважимо: географія поціновувачів таланту людини, яка «ніколи не уникала проблем найскладніших, найкардинальні-

ших, найгенеральніших» (П. Загребельний), дуже широка: Абхазія, Австралія, Білорусь, Болгарія, Вірменія, Грузія, Естонія, Індія, Кабардино-Балкарія, Казахстан, Канада, Латвія, Литва, Німеччина, Польща, Росія, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, США, Удмуртія, Узбекистан, Хорватія, Чехія, Швейцарія.

Микола Іванович Степаненко ошедрив нас цією епістолярною розкішшю, «вихопивши» з огрому кореспонденції передовсім «звичайні» епістоли: листи-прохання, листи-сповіді або зізнання, а також листи-подяки, листи-вибачення, листи-запрошення, листи-відмови, листи-захоплення, листи-вітання, з якими зверталися літератори, митці з великих і малих міст і сіл України до Гончара як до голови Спілки письменників України (1959–1971 рр.), депутата Верховної ради СРСР та УРСР (1959–1986 рр.), а частіше як до простої, мудрої, совісної, чесної, небайдужої людини. «Мовиться у тих листах не про вирішення життєвих і побутових справ, одержання престижної роботи, премій чи гонорару, а про видання книжки, підтримку різних благородних починань – достойне пошанування предтеч, проведення літературно-мистецьких свят, заснування періодичних видань тощо» (кн. 1, с. 10). А водночас зібрані докупи листи різних років послідовно та правдиво відтворюють післявоєнний сталінізм, обнадійливу й зрадливу хрущовську відлигу, брежнєвський застій і, нарешті, першопочатки української незалежності. «Вони, – резюмує М. І. Степаненко, – документують поступовість літературного процесу тривалістю майже в 50 літ, утвердження українсь-

кого художнього слова у світовий літературний контекст, а ще – цілісну версію життя багатьох людей: і тих, хто вершив величні діла, думав не про себе, а про свій народ, про Україну, і тих, хто ревно служив режиму, затьмарював людську свідомість більшовицько-комуністичними догмами, безапеляційно втілював у життя шамотинсько-маланчуківські настанови, дбав про злиття націй і мов, розквіт культури не рідного українського, а того до недавня братнього народу, вожді якого сьогодні розпочали гібридну війну проти нас» (кн. 1, с. 11).

Писані від руки й надруковані багатолітні епістолярні діалоги рельєфно представляють постать самого Олесь Гончара, великого працелюба із загостреним почуттям справедливості, борця із «бридким заробітчанством у літературному цеху» і графоманством. Безсумнівно, «зафіксовані в листах суєтні, здавалося б, подекуди безвихідні будні <...> вимагали від письменника конкретних відповідальних дій, не обмежених літературною цариною, а поширених на національне й загальнолюдське тло» (кн. 1, с. 11).

«Збіжить небагато часу – і книжкові полиці поповнять упорядковані іншими сумлінними працівниками на ниві культури нові томи листів Олесь Гончара – свідків радянської, європейської, навіть світової історії в усьому розмаїтті її проявів і цільності» (кн. 1, с. 6). І ми з нетерпінням чекаємо цих новосформованих книг з епістолярієм різних авторів, які дивовижно переплітаються в одному полісюжетному тексті з назвою, що її запропонував М. І. Степаненко, – «Олесь Гончар на тлі епохи: друга половина ХХ століття».